

ΒΝΕ 190: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΚΡΗΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Οι «πρόδρομοι»

- 1. Στέφανος Σαχλίκης (περ. 1331-πριν το 1403):** τα έργα του περιλαμβάνουν ολιγόστιχα διδακτικά ποιήματα για τους φίλους, τη φυλακή, τους δεσμοφύλακες και τον εκτενέστερο ηθικοδιδασκτικό «καθρέπτη» *Συμβουλές στον Φραντζισκή*. Μας έχει σωθεί επίσης το αυτοβιογραφικό ποίημά του *Αφήγησις παράξενος του ταπεινού Σαχλίκη*. Τα καλύτερα, όμως, και χαρακτηριστικότερα έργα του είναι εκείνα που έχουν ως θέμα τους τις «πολιτικές» (= πόρνες): ο *Επαινος της Ποθοτσουστουνιάς (ή Ποθοτζουστουνιάς)* και η *Βουλή των πολιτικών* (που σύμφωνα με τον Ολλανδό νεοελληνιστή Arnold van Gemert αποτελείται από τρία διαφορετικά μέρη: α. μια «Εισαγωγή για τις πολιτικές», β. τη «Βουλή των πολιτικών» και γ. τη «Γκιάστρα των πολιτικών»).
- 2. Λεονάρδος Ντελλαπόρτας (περ. 1330-1419/20):** μας σώζονται τέσσερα έργα του (τα *Ερωτήματα και αποκρίσεις Ξένου και Αληθείας*, ο *Λόγος περί ανταποδόσεως και υπομνηστικών*, οι *Στίχοι θρηνητικοί εις τον Επιτάφιον Θρήνον* και οι *Λόγοι παρακλητικοί προς τον Χριστόν και την Θεοτόκον*), από τα οποία μόνο το πρώτο παρουσιάζει λογοτεχνικό ενδιαφέρον.
- 3. Μαρίνος Φαλιέρος (πριν τον Ιούλιο του 1397-1474):** το έργο του περιλαμβάνει δύο ερωτικά όνειρα (το εκτενέστερο φέρει τον τίτλο *Ιστορία και Όνειρο*), έναν ηθικοδιδασκτικό «καθρέπτη» (*Λόγοι διδακτικοί του πατρός προς τον αυτού υιόν*) και δύο θρησκευτικά διδακτικά έργα (*Ρίμα παρηγορητική και Θρήνος εις τα πάθη του και την σταύρωσιν του Κυρίου και Θεού και Σωτήρος ημών Ιησού Χριστού*).
- 4. Ιωάννης Πικατόρος:** τον Πικατόρο τον γνωρίζουμε μόνο από το έργο του *Ρίμα θρηνητική εις τον πικρόν και ακόρεστον Άδην*, που σώζεται σε ένα μοναδικό χειρόγραφο το οποίο χρονολογείται στα 1516-1520 (= terminus ante quem για το κείμενο). Ο van Gemert υποθέτει ότι η *Ρίμα* (και άρα και ο ποιητής) μπορεί να χρονολογηθεί στις αρχές του 15ου αιώνα.
- 5. Μπεργαδής:** τον γνωρίζουμε και αυτόν μόνο από το έργο του που φέρει το συμβατικό τίτλο *Απόκοπος* και αποτελεί το *πρώτο* νεοελληνικό λογοτεχνικό έντυπο (τυπώθηκε στη Βενετία στα 1509) και γνώρισε μεγάλη διάδοση το 16ο και 17ο αιώνα (περισσότερες από 10 βενετικές εκδόσεις). Ο τίτλος και το όνομα του συγγραφέα μας είναι γνωστά από το επαινετικό δίστιχο που συνόδευε τις βενετσιάνικες εκδόσεις (και που σίγουρα δεν προέρχεται από τη γραφίδα του ποιητή): «*Απόκοπος του Μπεργαδή, ρίμα λογιωτάτη | τήν έχουσιν οι φρόνιμοι πολλά ποθεινοτάτη*». Το όνομα «απόκοπος» (= αποκαμωμένος) βασίζεται στην έκφραση «από κόπου» του πρώτου στίχου του κειμένου.
- 6. Άλλα έργα του 15ου κυρίως αιώνα:** *Ρίμα περί θανάτου* (πριν το 1493), *Ομιλία του νεκρού βασιλιά* (πριν το 1513), *Ποίημα του Τζαμπλάκου* (15ος αιώνας; Ίσως να μην είναι κρητικό). Θρησκευτικά έργα: *Ομιλίες* (= εκκλησιαστικά κηρύγματα σε δημόδη γλώσσα) του μοναχού Ναθαναήλ ή Νείλου Μπέρτου (τα χρόνια της ακμής του τοποθετούνται στο β' μισό του 15ου αιώνα), *Κοσμογέννησις ή Παλαιόν διά στίχων* (= έμμετρη παράφραση των βιβλίων της Παλαιάς Διαθήκης, Γένεσις και Έξοδος) του Γεωργίου Χούμνου (πιθ. β' μισό 15ου αιώνα), *Θρήνος της Θεοτόκου για τα πάθη του Χριστού* του ενωτικού-ουνίτη Ιωάννη Πλουσιαδηνού (γύρω στα 1429-1500), ύμνοι του καθολικού ιερέα Ανδρέα Σκλέντζα (περ. 1440-περ. 1510).

ΒΝΕ 190: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Η ακμή (τέλη 16ου-αρχές 17ου αιώνα)

1. Γεώργιος Χορτάτσης (πιθ. του Ιωάννη, περ. 1555-1609/10): μας σώθηκαν τρία έργα του: ένα ποιμενικό δράμα, η *Πανώρια* (παλιότερα γνωστή με το όνομα του άντρα πρωταγωνιστή, δηλαδή *Γύπαρις*), που χρονολογείται γύρω στα 1590 και σώθηκε μόνο σε χειρόγραφη μορφή (3 χφφ.), μια τραγωδία, η *Ερωφίλη*, που χρονολογείται γύρω στα 1595-1600, τυπώνεται για πρώτη φορά στη Βενετία στα 1637 και είναι ασφαλώς το πιο γνωστό και το πιο δημοφιλές έργο του (έχουμε μαρτυρημένες παραστάσεις του στην Κρήτη ήδη το 17ο αιώνα, βενετικές εκδόσεις και χειρόγραφα, μνείες από λογίους του 17ου αιώνα, κλπ.) και μία κωμωδία, τον *Κατσούρμπο* ή *Κατσάραπο*, που γράφεται πριν το 1601. Ο Ρεθεμνιώτης Χορτάτσης είναι βασικός εκπρόσωπος των «αρχαίων» της περιόδου: η γλώσσα, το ύφος, η στιχουργία του παρουσιάζουν μια ροπή προς τον αρχαϊσμό και την επιτήδευση, ενώ το ζήτημα των επιδράσεων που έχει δεχτεί σε επίπεδο ποιητικής δεν έχει ακόμη διερευνηθεί ικανοποιητικά.

2. Βιτσέντζος Κορνάρος (πιθ. του Ιακώβου, 1553-1613/14): ο κορυφαίος των Ελλήνων συγγραφέων της πρώιμης νεοελληνικής γραμματείας στέκεται στον αντίποδα του Χορτάτση: η γλώσσα, το ύφος, η στιχουργία του μας δίνουν την αίσθηση της «φυσικότητας», ακριβώς γιατί επιτρέπουν την ύπαρξη στοιχείων του «ζωντανού» πολιτισμού (γλώσσας, δημοτικής ποιητικής παράδοσης, κλπ.) μέσα στο έργο του. Με το όνομά του μας σώθηκε μόνο η μυθιστορία/ρομάντσο *Ερωτόκριτος*, που πρέπει να γράφτηκε γύρω στα 1600, αλλά τυπώθηκε για πρώτη φορά μόλις το 1713. Ο Κορνάρος είναι βασικός εκπρόσωπος των «μοντέρνων» της περιόδου και στον *Ερωτόκριτο* επιχειρεί τη μείξη του αφηγηματικού με το δραματικό με τρόπο που τον καθιστά πρωτοπόρο όχι μόνο στο πλαίσιο της ελληνικής επικράτειας, αλλά και σε ολόκληρη την Ευρώπη γενικότερα. Παρά τις προκαταλήψεις της προηγούμενης έρευνας, σήμερα είμαστε βέβαιοι ότι ο *Ερωτόκριτος* αποτελεί προσωπικό δημιούργημα του ποιητή (και όχι «δημοτικό» τραγούδι), ο οποίος ήταν ένας εξελληνισμένος βενετοκρητικός ευγενής. Το ποίημα έχει δεχτεί και έχει αφομοιώσει γόνιμα διάφορες επιδράσεις (προφορική παράδοση, έπος, ερωτική-ιπποτική μυθιστορία του μεσαίωνα, αναγεννησιακό δράμα). Με σχετική ασφάλεια, αλλά όχι με απόλυτη βεβαιότητα, μπορούμε να αποδώσουμε στον Κορνάρο και το δραματικό ποίημα *Η Θυσία του Αβραάμ*, που και αυτό χρονολογείται γύρω στο 1600 (ασφαλής *terminus ante quem* η χρονολογία 1635 του παλιότερου χφ. που μας σώζει το έργο: πρώτη βενετική έκδοση το 1713). Πιθανότατα η *Θυσία* είναι έργο προγενέστερο του *Ερωτόκριτου*.

3. Άλλα έργα: Κωμωδίες: *Στάθης* (ανώνυμο, κάποιο το αποδίδουν στον Χορτάτη, γύρω στο 1600), *Φορτουνάτος* (του βενετοκρητικού ευγενή Μαρκαντώνιου Φόσκολου, περ. 1597-περ. 1662. Το έργο πρέπει να γράφτηκε γύρω στα 1655). Ποιμενικό ειδύλλιο: *Βοσκοπούλα* (ανώνυμο, πρώτη έκδοση στη Βενετία το 1627). Τραγωδία: *Βασιλεύς ο Ροδολίνος* (του Ρεθεμνιώτη αστού Ιωάννη Ανδρέα Τρώιλου, που γεννήθηκε στα 1590-1600 και πέθανε μετά το 1648. Το έργο τυπώθηκε με τη φροντίδα του ποιητή στη Βενετία το 1647).